Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June 2017

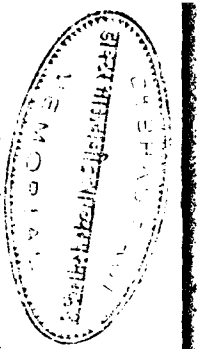

कृतरणाङ्गणादेवरोरु विरामविलसत्सप्तरागेसचतुरंगमंरथेनचवर्त्तते॥द्वासोधस्तस्यपुरतोवारणेपदातिर्देहि।पंचचतुर्मात्रास्थापयेदित्यर्थः॥तत्रस्थापयेदिकिंभूतेविलसतेस्थानेनविरुद्धंस्तनोभस्यसामणेणेससमचवादः॥नखेचरथोगावक्रंयस्यविलसत्स्थानेविरुद्धस्तनश्चासोनष्टकृतरथंगाश्चतिसमासःतस्मिन्कृतथविरामेतेविलसत्सप्तरागेगुरुर्यस्यसभद्दा॥ ॥ऽ॥ऽऽ॥ऽ॥ऽ॥ऽ॥ऽऽऽ द्वा॥मुद्दरेति॥मुद्गिकेचकुविदग्धलोकसुसुखावहाशाः॥पंचमेवृत्तीयंचवीरुरिवंधेकाद्याः॥गुरुश्चतुर्थेमधुराक्षरवतीः॥रुरिरथगजयोधानांनरनाथंकृतायाश्चर्म्मात्रैः॥शाङ्कृतेतन्मध्येतृतीयबंधमयोनरनाथगोर्द्धिधानमितिनात्यर्थंरुरिरसूः॥७दा॥ ॥ऽ॥ऽऽ॥ऽ॥ऽऽ। ३४॥वर्णमसचतुरंगेतिप्रथमचतुरंगाद्वितीयविनियुक्तवाणानांतृतीयनिरूपितासिसचतुर्थपार्थिवानांवनराज्यादद्विविरामेपादानां॥चूतवरयुगलकंचमधुराक्षरवलंवनराष्ट्राः॥पदत्रयुराचयुगलकंगुरुयंदद्विकिंभूतानांप्रथमेचतुरंगेद्वितीयेचविनियुक्तोवाणोयेषांपंचतृतीयेषिसनिरूपितःसप्तचतुर्थनपार्थिवेनवर्ज्जितयेतेतृतीयनिरूपितासिसचतुर्थपार्थिवासतेषां॥७दाहरणं॥३५ ॥ ॥ऽ॥ऽ॥ऽ॥ऽ॥ ॥वटमेति॥प्रथमगजेद्वितीयविनियुक्तसरासनेतृतीयासरिकेकरुचतुर्थमुद्गकरपद्मवेस्फुरदंचमस्पंदनेवंसस्थायाविरामरसप्तगुरोरु

तश्चष्टतुरंगमेपादेपूर्णेचंद्रसामानानेनकुवर्णेऽसाधनेवंसस्थायाःपादेविरामेसंतनूदरोरुकरुकरइत्यर्थः॥किंभूतेप्रथमेगजेद्वितीयचयस्मिन्विनियुक्तसरासनंसप्तमगजेद्वितीयविनियुक्तशरासनःतृतीयेतथाचक्रंयस्मिंश्चतुर्थेकरपद्मवेत्रंगुरुर्यस्यतथापंचमेसंपदनोयस्यतथाष्टेचतुरंगमोयस्यतस्मिंश्च॥७दाहरणं॥ ॥ ऽऽ ॥ऽ॥ऽ ॥ऽ॥ऽ॥ऽ ३६॥प्रथमगजेद्वितीयेविनियुक्तसरासनेतृतीयनिरूपितासिसचतुर्थतुरंगमेपादेदेहिरत्नमालायामनोरुरांपंचमनरोरुविरामेकरपद्मवेचतुर्म्मात्रंपंचमात्रंरुचतुर्म्मात्राकरपद्मवंतगुरुमितिरत्नमालायाःपादद्वयंहीतिलात्पर्य्यं॥७दा॥ ३७॥ ॥ ऽ॥ऽ ॥ऽ॥ऽ ॥एवमेताःसप्तविंसहियसोमात्रानिर्गणैस्समपादचतुष्टयात्मामात्रागणसमाःइदानींसप्तगणसमाजल्लेतेषांसंगणैरेवसाम्यंतमात्रानिः ॥७॥नूपुरझणमितिनूपुरझणंरासावाऽसुरवऽनरविनुरगश्चतृतीयःपार्थिवोनियमेननवतिविंशोवामेरीरथविरुद्धस्तुरंगस्यवाणोऽसुरश्चित्रोऽश्चवतिपादेविंशायाःपादेप्रथमंयुक्तर्नवतिरसीवारसोऽस्युत्वयमिएकंस्थानंद्वितीयतुरंगःसामान्यनवचतुर्म्मात्रःतृतीयःपार्थिवेमध्यगुरोर्वाविनयःसप्तधुर्तानियमेननवतिपंचमंत्रीसामान्येनचतुर्म्मात्रंपंचमात्रोवाऽत्रएवमात्रानिर्विषमत्वाद्गणैरेवासाम्यमासंयुक्तमंत्रिगणेसतिकस्मिंश्चित्पादेऽन्त्यर्थमत्रस्त्रोघलंतेकस्मिंश्चपंचमेऽतिऋंत

रंगविणः पञ्चारविरुद्धस्तनोमध्यगुरुसहिलासुरंगमोनवतिपञ्चारविणनूपुरोपंचमाद्यगणगुरूच्चलितविश्रामाः पंचमाद्याचसामान्येननवदशकृतीउदा॥३८॥
॥ऽ ॥ऽ॥॥ ऽ।ऽऽ॥ऽऽ ॥तिलोकित्रयःपुरोहितोनवतिपादेपुनश्चतुर्थेविरतेनवत्तिसविरामेसक्तिदृंदःकाव्यःपादेसामान्येनप्रथमगणेनवतिपञ्चमात्रुमात्रार्धंचमात्रोउदा
सामान्येननवतिःतनुदशकेकमेतद्दशविकल्पंभवत्यनुरंगविनेतिअनंतरंजायतेविरामंतंगुरंरतियस्याःपादेपुनिश्चकेविरामेनस्थापितंरचितं॥उदाहरणं॥ ऽ।ऽऽ॥ऽ।ऽ।ऽ। ३९॥जीसेहेइति॥यस्मान्नवतिपुरोहितोथरणाश्चसवाणःपदातिश्चुसंज्ञोविरतेसक्तिदृंदःतोराजहंसगमनेपंचमहितीयस्थानेअविस
द्धभूमिनाथेनवेतिनामहिपदिकासाजहजानमहिपदिका॥यस्माच्चौपुरोहितःगणःसामान्येननवतिअनंतरंसवाणेरावणःपथ्यात्पदाथेवेगमरुविरामेवसक्ति
दृंदःपंचमेस्थाहितीयेस्थानेनभूमिनाथेनवतिअविरुद्धेनवतीयंउदाहरणं॥ ऽऽऽ॥ऽ।ऽऽ॥ऽ।ऽ। ४०॥पमुरेइति॥प्रथमपुरोहितोथुगलकंयार्यिवोविश्रो
वाहतीयकःयस्माच्चुर्थोगणःसामांधारीतिनामहिपदिकाचस्मात्पमुरेपुरोहितोथुगलकंहितीयोनवतिहतीयःपार्थिवोविश्रोवाहणश्चतुर्थइति॥उदा॥
॥ऽ॥ऽ।ऽ।ऽ॥ऽ ४१॥जीसेपणइति॥यस्माःपादेपंकजस्वरनेदूरंशक्तिसुरावरेसलक्षितवंधेसविरावालोकुवेऽक्षिनरात्नत्रयमहितीयसुतीयचतुर्थपंचमष

श्चकंसनमस्यूनवतिपुरोहित्स्तांविग्नोश्चिकेजंदसिजानीहिमालिनीतिनामालिनीहिजानीहियस्यास्यसनसुस्थानेअधुपुरोहितोनवतिपादेकिंनूतेअंति
मंरत्नंरस्यसन्नतोपरिचुंलोवाकुरुयस्यास्तथाविधस्यलोहितकलविसेवस्यसदृशोउद्यौयस्यास्तस्याश्चमंत्रलंकुरुमत्तर्षमुदारंरणं॥ ऽऽऽ।ऽऽ॥।ऽऽऽऽ॥।ऽ।ऽऽ
॥४४॥कंकूऽइतिकंदलनवतिपादेहितीयाविरुद्धस्तनेमंत्रीसनुरंगोविरामेसक्तिदृंदःकाव्यःपादेसामान्येनप्रथमगणेनवतिपञ्चमात्रुमात्रार्धंचमात्रोउदा
ऽऽ।ऽ।ऽ।ऽ। ४२॥मंतिअइति॥मंत्रीसनुरंगःहतीयरणःपंचसवाणेनवतिचतुर्थःपंचमवाणेनप्रथमगणेनवतिपञ्चमात्रुमात्रार्धंचमात्रोउदाहरणंकंकजवदनेजलिताविदेनुरंगमस
क्तिमंदृंदःप्रथमंजानीहिअनंतरंनुतीयेपंचमात्रंततःसप्तमंनुरंगश्चतुर्थोनवतिपंचमोवाणेयस्मिन्निति॥पादेविश्रामणंअंतयगणेगुरुर्यमेतिव॥उदा॥
ऽ॥ ऽ॥ ऽ।॥ ॥ऽ।ऽऽ ४३॥एवंसप्तगणसमञ्जकाइहानीमईसमाश्रोरु॥॥॥चलितापइति॥विश्वजायाःपादाःकरसुरगजेनवतिकेवलंसमाक्षुद्रा
श्चरस्थिरवारणेदेविमुनायाःसर्वेकरंजोतगुरुणातथासुरगजेनाहिलघुनापंचमात्रेणनवतिकेवलंचसमाहितीयचतुर्थेअद्याःपमुरेस्थितेव

मध्येयेषांतेसुरर्णगुरुरुः॥उदाहरण॥ ॥ ॥ऽ।ऽ ।ऽ॥ऽ ।ऽ॥ऽ ।ऽ॥ऽ ।ऽ॥ऽ १७॥दहीतिदेहिसचामररूपसरोरुहदृष्टिसरश्चेनरेंद्रमार्गतः सुरगजस्पृशंकेवरेवरितिंदितस्मरवादेदृदि
देहिकिंनूतेसरुचामरेणचेत्नलातेत्यास्मरुवेसरुरेसरसेनवर्तेतियोसौनरेंद्रः तस्मिन्नपिदृष्टिंदेहिकिंनूतेनरेंद्रेमार्गतः दृष्टतःसुरगजस्पृशादित्यर्थोति
र्युक्तोउदा॥ ऽ।ऽ॥ ॥ऽ।ऽ ।ऽ १६॥ विडउजविरुदेति॥ द्वितीयाविडउजःसुरहरेंद्रानंदितस्कंधरेयोवेसरथंसचुरंगविरामेचवरोरुधूजा गुंजानंदितस्म
चपदेचतुर्मात्रास्त्रयश्चतुर्थस्कृतिमात्रःकार्यइतितात्पर्यंद्वितीयेनसमानान्तमध्येगुरुःविरोधइतिउदा॥ ॥ ॥ऽ॥ऽऽ।ऽ १२॥ सचुरंगमेतिः॥सचुरंगमेवरारोहेयो
धेपतिंवाविषधरेवाभुग्नदस्थापितेद्वंतेमचुजयलाकेमधुरुरुरेकुंजनकुसपादकीडनसचतुर्मात्रगणत्रयेस्थापितेमध्यजोश्चतुर्थेगुरोर्वास्थितिर्विधेयेतर्थ
:अंतिमेधुजपताकेयस्मेतिपादविशेषणंविहगाधिपतिर्गरुडःविषधरोभुजगाधिपः उदा॥ ॥ऽ॥ऽऽऽ १३॥हारररसाणेति॥हारररसाणेनितंबिनितन्वंगिविस्तीर्णे
देहेसचतुररूपकुंजवरेरसंत्वामरंकटकंवचरोरुविरामेदूरसमुल्लालितरंगकपादेहारररसाणेतियोस्त्रिकेविस्तीर्णेदेहेविपुलःचरणेस्थापितइ
त्यर्थः॥ पश्चात्तत्रत्रयंगंवोरस्तंपुरोनवंदेहिचरणमेवविरामेतेवचामरंकटकेगुरुद्वयमित्यर्थः॥वरोस्त्रेष्टोरुरोयस्याःसामेत्रिणंदा॥ ऽ॥ऽ॥ऽ॥ऽऽ १४॥त

GOVERNMENT OF INDIA

वृतीति॥सथाशापादश्चूर्वंविधीनवतीतिविद्धिजानीहियस्यपथंमुरुरःवंचमात्रोनवतियस्यामुरुरेसरः तदनुयोधःतस्मिन्योवस्मत्रयतःपुरोमोक्किंगु
रुकिंनपार्थिवमधगुरौस्तजानुकदाविलंचनुनोगंमात्रयोगधृकंविद्धिपार्थिवस्थानेकदाविसंचमात्रोविधेयइत्यर्थः अनेनोदाहरणेनत्रयंदर्शितमात्रवर्णे
षणामात्रसंज्ञयापिमध्यगुरुरहितमितिअपरमपिश्लोकेनोदाहरणेनदर्शितंयत्संस्कृतेनेतन्नमंवृत्तंनवर्धतेवर्धितंतरणेउदाहरणं॥ ॥ ।ऽ।ऽऽ।ऽ।ऽ १५॥
द्विसमद्वाशेति॥विषमस्थानविरुद्धज्ञानवृतीयंहिजनरेंद्रःनिर्दिष्टःकविरैश्चेदिसविस्तामास्थापयधेकाकुरायाविरामनिरूपित ।ऽ।ऽऽ।ऽ।ऽ।ऽ वाण
:अंसकविरोधागजतुरनैर्निद्धाःअधिकाकुरायाएरंचूलयेसंकानिर्दिष्टास्तांसहिमयविश्रस्थानेद्वविरोमध्यगुरुर्यैषांअन्यज्जूरविनिर्दिष्टंतन्नि स्तथा
त्रयोदशनिर्यतियदसमाश्रियेषामितिमष्टेवनिरूपितोवृत्तोयेषां॥ततथा॥अन्यत्तृतीयमद्वाद्याःशेषायेतेगजतुरगैस्तामान्यंनचतुर्मात्रैर्निरूपःकार्यः॥उ
दाहरणं॥ ॥ऽऽऽ।ऽ।ऽ॥ ॥ ॥ ॥ऽ।ऽ १६॥ पदाप्रतिः॥प्रथमचतुर्थयोरेषरथबंधकर्णीःद्वितीयतृतीयशेषसुरहस्तिसुपर्णाःकथितादीर्घवर्णकारविलुप्तःयस्यवि
सर्गोनवतिसर्द्धपादःएवंनूतेनऋटस्यपादोनवतिप्रथमचतुर्थवर्णधरोयस्यबंधमेकर्णीगुरुहयंसप्तयमचतुर्थयोरूपरथबंधमकर्णीःद्वितीयतृतीयशेषास्था

नवति यस्यामंतस्थिताया: सखीभ्यामाह्वानं भवति तस्याश्चक्रसेनेति नाम ।।ऽ।ऽ।ऽ।।ऽऽ ।ऽ।ऽ।।ऽ।ऽ ।ऽ।ऽ।।ऽ।ऽ ।ऽ।ऽ।।ऽ।

SHRI MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA KOBA

यः संदष्टमधिरुह्याधेयतिर्द्विजधरश्च पादे द्वीपीतेत्यनीदृक्छंदसि एतद्रूपयत्यंतदृक्छंजानीहि यस्यचतुर्मात्रं चयस्यांतेमधगुरुश्च
तुल्यद्वीपनवतिगुरुश्च ॥ उदा० ॥ ऽ।ऽ।ऽऽ।ऽ।ऽऽ ४७॥ दीर्घति ॥ दृश्यतेपादेयस्यगजेंद्रः अंतेलघुर्यर्णस्तदंतेलंबकंगजेंद्रः सामान्येन
श्लोकेन्द्रः सुपर्णमधलघु ॥ उ० ऽ।ऽ।ऽ।ऽ ४८ परिकिणेति ॥ परिकिर्णायोद्दोकर्णपदरुक्करसवत्रकंवापविरुग्धेयतिरुद्वेष
श्चतुष्पदनामवृत्तंयस्प्रथमपादेपक्षिनायोद्दोकर्णश्चनवतिर्द्वितीयपदरुस्त्रखरसम्मतत्पदरुरसरवक्करं।पदरुस्त्रिलघुगणः
अंतेरंतृतीयचरणेवृत्तयक्षयोविरुग्धेयतिर्भवति ऽ।ऽ।ऽ।ऽऽऽ ४९॥ रूपंकवलंचतुष्पदं। सुरुचचतुष्पदायागाथामात्रकृण
मारु०। अवलंबनेति ॥ अवलंबिकेकृयोजितायुतासा ऽ।।।ऽ।ऽ ऽ।।।ऽ।ऽ वतुष्पदाछंदसि साध्यातेककंनामवर्जितांयस्रलक्रण
नामअवलंबकनोरुलक्षणानेनएककेनवक्त्रमाणनयोजितहारमानमन्तर्मनवायुक्तमुत्पदानांछंदसिनवतिस

स्येककंनामसाध्यमिगुणाद्यमात्रेणवैकेणैवयादृतएककानिरवनानि ॥ उदा० ऽ।ऽ।ऽ ५०॥ जस्सेति ॥ यस्मरथोरथंगवया
देदृश्यतेमुनिवरेऽपिश्रांतकार्सश्चसोजनश्चदृश्यतिलकमितिजानीहि ॥ छंदसि सृष्टमिदमुदाहरणं ॥ ऽ।ऽ।ऽ।ऽ।ऽऽ ५१॥ परिक
ल्पोणारि ॥ पक्षिनायोद्दोर्द्वैपतः सृष्टश्चकर्णोरवः स्वरस्तथांतरुंसिन्याः पादेप्रियदविसुंदरिविलिदंसिनीतिनामसृष्टमस्तवृत्त
ऽ।ऽ।ऽ।ऽ।ऽ गुरुऽअवलंबकृणार्यगाथामारु० ॥ अमरावल्यामंतेगाथायदिदीयतत्रयोगेसुतोजानीहिषरु
वकंसार्द्धकविनिर्दिष्टंश्रांतगाथाविधानाद्धरुरुद्वयंऽपिसार्द्धकविनिर्नामनिर्दिष्टंउदाहरणमारु० ॥ जऽवीणासयुणएतिप्य
दिवीनसमुन्नतसंगतोस्तनोयदिमंथनलोचनऽर्पितंवदनंयदि विस्तृतपीनविमंसुलजघनंयदितामपश्यावकोमलोधरः ॥ इति
अमरावलीगाथामारु० ॥ तत्वमाकृतयरात्रिदिवंवनोनिर्वृतिलंलजसे। ऽर्चनसार्गिविनिर्वचसंपवासंवर्हिष्यासकथिहरिऽ

यूंतवर्त्तिन्मोत्त्यातालवृत्तसंज्ञाभवति॥५८॥साग्ररेति॥सागरयादृरचितपादात्तिवुरंगंगजरथविरुगनाथविनिर्दिष्टंसम
नखेचुरगकरवालरथांगंयणिध्वजादयंश्चीतकस्रूपकंयत्रसागरयादेरचितपादात्तिवुरगाम्युद्भवतिकिं
चूलंगजरथविरुगनाथेर्थितिन्याजिताशेषयस्तत्रांगसमनमुरवचुरगकरवालरथांगंभवतिकीदृक्पाणिध्वजायामां
उपलक्षितंतद्युक्तीतकस्यरूपकंविरुगनाथोगरुहःकरवालःपंचमात्रः॥ ऽ।ऽ।। ।।ऽऽ।ऽ।ऽ।ऽ यएा।जइनेचुसीति॥यदिपस्य
सिर्वानेवशेधरिकेकोवंसरथांवुरगंनरेंद्रंविनामंकटकंवर्णाकूलंस्थितं ।।।। ।।। ऽ।।ऽ।।ऽ।ऽ लक्ष्णेजानीहिर्तामनोरमांय
दियेधादिसंज्ञाचवृत्तयोपलक्षितंचतुर्मात्रंचवृत्तयोपलक्षितंचतुर्मात्रंचवृत्तंयस्यास्तितत्तस्तामस्मिंलक्ष्णेमनोरमांजा
नीहिवर्णैरक्षरैरुक्तलमेतिसकलगणविशेषणंभवति॥ ।।ऽ।।ऽ।ऽ।ऽ दृ१॥वुरतेइति॥वुरसोरथंनरेंद्रंचतेयदिपादे

२८१

अर्द्धसंरंगजंविसालंस्रस्तकिंत्युक्तंपादद्वयेरंतेयदिचरसंश्रयुग्वत्तंजानीहिनलगिञ्चउत्तरयीएव
मिश्रनंतरंविशालंविस्तीर्णंगजविशेषणमेतत्सस्पष्टमपरं॥ञ॥ ।।ऽ।ऽ।ऽ।ऽ।ऽ।ऽ।ऽ दृ१॥जत्रुपिएइति॥यत्रपिंयेजयो
गजाःसमएथेकंत्रपुरंत्रस्तकिंविजानीहिसदासंश्रेश्चोतकरूपमिदंयत्रसर्व्वत्रपादेषुचतुर्मात्रंत्रयंभवति।समरेसम
पादेतत्रपुरंयद्यौश्चोतकाख्यंवृत्तंजानीहि॥ ऽ।।ऽ।ऽ।ऽ दृ२॥वटमेति॥यथेनगजेंद्रेनियोजितेहिंतीयचतीयकवुरंगमैःजा
हिविरमेस्थितःसुंदरिरसानांपादैःप्रथमेनगजेंद्रेनियोजितयैतेतथा॥एवंसर्व्वत्रेवक्तव्यंहिदृष्टम॥ ।।।ऽ।।ऽ।ऽ दृ३॥
संज्ञानिकादीनांलक्षणमाह॥दृहिसंज्ञाणिअक्षरछंदांसदानितर्कंतिसूनिर्ग्रथानिर्द्दिशेदकंजानीहिचवुर्युक्तेचक्रलकं
पंचनिःक्रलकज्ञानंएकवाक्यानिबंधनेनथेयःसंज्ञानिकारलाभवति।एवंतिसृणांविशेषसंज्ञातद्वृत्तिचक्रलानांवास्मान

वतिएवंत्रिस्त्रणांविशेषसंज्ञातद्वित्रिस्त्रणांचकलकारवाल्पेवंपंचानांकलकानांविधास्त्रचगथेवलकृणं।ततसर्वेषांच
सानांसंदानितकादिसंज्ञाएवप्रवर्त्तंतएवा।किंच॥कलकानामानासोपिप्रजेदाविधुंतेतानाह॥णराणारायणेतिनरनारायण।
वसुक्यानंतकेलासंकरमाहेंद्रादिनकरजीवगुरुइतिदसनेदानवंतिकलकानांस्थंकिंच॥परियायूनामानिपंचारि
नेचचतुर्दशायावत्तावतःपरेणाकालंकुरुतइत्यायविधुस्ताःएतानिनानानिपरियायाद्यकृनेणपंचसअस्मयावद्यचतुर्दशाजा
नीहि।अत्रनानिनिवेदसंग्रहगाथानिरवसंदानितकादीत्यवस्थितिउपलक्षणमात्रकमेतद्यस्मात्तस्मादेहिस्त्रो
कादितिर्दृश्यंतएवएतस्मुगुरुरमाद्भूमिनुयामहाकालादिकंकायूकुरुतकेवलकुलकसंज्ञानवतीत्यर्थः।परेणेतित
तीयंतप्रतिरूपाकाणिगतः६७॥गजितमारु॥सक्किदेइति॥सक्किदेइकरवालचुरंगमस्यगजेंद्रस्यनातादरेसधू

जायाःवेदसिरमणीयकेसोम्पासहसींतंजिजानीहिसंखेडतागलिसंधिये॥एहियेतांसंपिंडितेरक्कांगलितंजानीहियस्याःस
क्किस्यदेइस्यकरवालस्यचुरंगमस्यगजेंद्रस्येतिनवतिःहिपंचमात्रैर्वचुर्मात्रावित्यर्थः।करवालस्यखड्गःतेचातेविरामेसद्ध
नायेणत्रिमात्रेणवर्त्तमानाःकिंभूताःसपिंडितांरमणीयकस्यतस्यसोम्पास्यांगहिप्रद्यासत्तीचदारुणाः॥
ण।अरुरहेति॥एमारयसुरगजेंद्रनरनाथचुरंगस्तनजारस्परसंघृनकरनवरेंद्रगजस्तननरःसचुरंगाःप्रथुरवक्षिमात्रांश्च
नरनाथस्थानेयदिनवेतिअरुरसक्किविशाःततःप्रियेविसालाःततएवाविशालारथंगसिताक्षिमेनवतियदिरथश्च
स्तनश्चगजेंद्रनरनाथश्चचुरंगश्चस्तननरश्चस्पंदनरवनरवरेंद्रश्चगजश्चस्तननरश्चतिचुरंगेणसरूपंवेतिएकादशचतु
मात्राःस्तर्थः किंभूतश्चतुर्धेहिमात्रोयेषांअस्तएवमध्यगुरुस्थानेविप्रानविप्रधंअस्सीदारुरणं॥२॥छ॥

ऽऽऽ

गरुडो जातः किन्नरेश्वरत्नं विरामेयेषं तथा प्रथम द्वितीयचतुर्थ स्त्रयोपि योध स्समश्चकावक्रुति॥तथापी
ह्ववचनं समस्तपादनिवृत्त्यर्थं उदाहरणं॥ ॥॥ ऽ।ऽऽ।ऽ।ऽ दृ॥सानुग्नऋ इति॥सानुग्नकरतिनाम
रूपकविरचितमयायन्मसाऽऽकृतेतिगलितयमकेः घोरस्त्रकृतेः समुऽऽतमेघोऽऽतताऽऽकाशः पु
नस्थितायामकरवनेतिविशेषः समुऽऽकस्मंतेवर्हिविलग्नपणद्भिनेसादिनायमकोदर्शितः॥पञ्चमति॥पंच
मतृतीयमुद्धेनराधेपिरूपलक्षतेः द्वितीयचतुर्थमहेर्गजतुरंगमसंदृनैः पादाः प्रमुरेवघटिताद्विमात्रैः जाती
रिति॥तेविनायागलिताः प्राकृतायाः प्रकृतेप्राकृतेप्राकृतजनायायां॥ जद्विनायागलितायाः पादघटि
नाः पंचतृतीयैर्नराधिपैरुपलक्षिता द्वितीयचतुर्थषष्ठैः सामान्यन ग॥ चतु

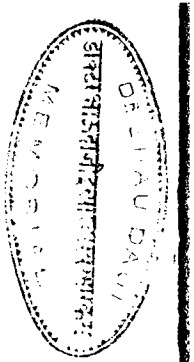

मात्रैरिति॥अत्रप्रमुरेवरधिमात्रैरुपलक्षितः उदाहा ऽ॥ ॥ऽऽ।ऽऽ।ऽ।ऽ।

सर्वोकावर्धते कथमित्याह। इक्काकेण अहति एकेकेन निवर्तते। उपरिस्थितेन तथैव परिपाट्या पंचैकं कं कुर्वित्प्रस्तारे आस्तेयमेवेयोङ्कः सपरिपाट्या निवर्तते। प्रत्येकं परिपाट्या मुच्यते। यथाध्वरुरस्य चतुर्थेकेकेन प्रथमेनैकेकेन मध्यमेनान्तरनद्वीनातेनापि द्वितीयेन चतुर्थहृतीयं नमुत्पद्यते। उपरिस्थितेः एवं प्रथममेकेकं कृत्वैकैकं कोष्ठं लङ्घिताः पंक्तिः संपद्यन्ते १ द्वितीयेनुपरिपाट्या वर्त्तिहृतीयेनान्तरद्यते तेन प्रथमेन द्वितीयमेव नेदाएकं कृत्वैकैकं कोष्ठं लङ्घिता पंक्तिर्भवति॥ छ॥ २ पश्चात्सरि ३ पाट्या द्वितीयमुपरिस्थितेनान्तरद्यत्परिवर्त्तमान द्व्यायागान्तन्मोरूपान्तरूपावस्थाया स्थितिः। एतदेवसप्तीकरोति॥ २ छ॥ तेषिंदिङ्मात्रमुदाहरिष्यति। तत्रैकेन तावन्निपुणं यावद्वितीय मध्यागतेस्थानमिति विस्पष्टार्थमिदं। एवं चतुरुरुरादीनांगतिरभूत्याकिमित्यस्मिन्विप्रस्तारे संपद्यतइत्याह॥ छ॥ पञ्चारेति। प्रस्तारपान गणनक्रियाजन्यते संख्या। एतस्मिंक्रियमाणे प्रथमेप्रस्तारपानगणनाजन्यते पानेपानः प्रस्तारगणेपानः प्रस्तारपानः। यस्यमा णेनगणेनसंख्यामेषामध्यंतप्रवेशइत्यर्थः। एकस्मिंविपञ्चारे पञ्चारविलिहृदाहरतिप्रस्तारपानगणनावाच्याः। यथाध्वरुरस्यैकेनसहप्रस्तार

त्रयमापतनीति। तथाचतुरुरस्यचत्वारइति। एवंपंचाहरणेपंचप्रकृतयः उदाहार्यं। एतस्मिन्प्रस्तारेप्रकृतीकृतःस्वयमेवापश्चाद्घु क्रियाजन्यते। एकलघ्वादीनांगृहानांनिश्चयइत्यर्थः। यथाकियंतत्रलघुनिवृत्तायस्मिंजवंवीति। चिंतायांतस्मात्परिछेदःक्रियतेया थेवत्रिलघ्विति। एवंद्वितीयाद्विलघुनिश्चयोयथात्रीलिद्विलघूनीति। तद्वृतीयदेकलघुनिर्णयश्चयथात्रीण्येवैकलघूनीति। चतुर्थादार भ्यमेवप्रतिलोमस्थात्रिगुरुद्विगुरुनांकार्यं चतुरुरुरादीनांचनयेवदिमागतिरूढा। अन्यश्चास्मिंस्तविप्रस्तारेक्रियमाणेसंख्यालभ्यतेसर्वेषामेवै केवयाजिनांगुणनांतथाचोक्तमत्रैः एवंयथेष्टितेषुसंख्याप्रस्तारविचारिनामवतीतेनाध्वरुरस्याष्टौप्रत्ययाः कथनीयाः चतुरुरुरस्यच षोडशइति। यथाध्वरुरस्यैककृत्वैकानांएककृत्गुणनांरूपंएवोत्पद्यंते॥ छ॥ क्रमेणप्राग्मिकप्रस्तारमाह॥ छ॥ इक्कोछआएइति। इक्को एकयोर्द्वयोर्वर्तते। अन्यस्थितेक्रमेणैवप्रमुरुवानरकेकंनतच्चैवत्रयाणांत्रयः इक्कस्मिंछद्विछद्वयोश्चैकछोस्तापतयोः पंक्तिक्रमेणैवप्रा ग्वस्थितानांपंक्तीनांक्रमेणैककाग्रकंवर्द्धतेयावत्यद्विशतिनतमतमविंशतिकोछकालोस्तापयित्वाकिंकर्त्तव्यमित्याह॥ छ॥ पञ्चहतइति

प्रथमस्थानस्थैकेनतथाद्वितीयेचत्वारिंशत्सहस्राण्येवंकोष्ठकपंक्तेरपरेतथाचयमानेषुकेकमेकेकंविनिवेश्यतेतोद्वित्रिचतुःप्रभृतीनिस्थापनीयानिकथमित्याह॥७॥ उपरिद्व्यादिनिउपरिस्थितंकेनवर्द्धतेवस्थितंक्रमेणैवप्रत्येकंकोष्ठकस्याधस्तनिस्थापरिधेःकोष्ठकेनवतांतयोर्मध्येस्थितयोरंत्यपरिमाणंनवतिनेनावस्थितेनक्रमेणपद्यते।यथाप्रथमकोष्ठकेद्वयस्याधःसंस्थाप्यते।यत्कोष्ठकत्रयंतस्मप्रथमेनावदेकंस्थितमेव।द्वितीयांतपरिस्थितकोष्ठकंकद्वयमित्येवंप्रभृतिपद्यते।द्विकंतद्विनिवेशनीयंतृतीयेत्येककंस्थितमेव।एवंद्वितीयःपंक्तिःएकेककद्विकेकोपलक्षितासंपद्यतेउदाहरणम्॥७॥ ११ अनंतरंद्वितीयस्यांपंक्तेर्यानिचत्वारिकोष्ठकानितेषामाद्यंतयोस्तावदेकेकंस्थितमेव।द्वितीयाकोष्ठके २११ उपरिनवकोष्ठकद्वयंकापरिमानमेकंक्षेपनिःकंस्थापनीयंतृतीयेतथैवचतुर्थेत्वेककस्यैवस्थितिःएवंतत्रएककत्रिकेककोपलक्षितौयंक्रियतेउदा॥७॥ पश्चात्चतुर्थपंक्तिनागेपंचकोष्ठकेस्थानाव

स्थितोनिर्विचारकएव।द्वितीयेरूपरिस्थकोष्ठकद्वयान्मित्येकस्यचतुष्कंयस्थापनीयंतृतीयेतथैवोपरिस्थषट्कमितिचतुर्थेनचतुष्कंपंचमेत्वविचारः॥ ११ एवंचतुर्थीपंक्तिरेकचतुष्कएकेकोपलक्षितोभवति॥उदाहरणम्॥७॥ ७॥ ७॥ एवंसर्वत्रिकर्त्तव्यं॥ १२३१ यावत्यद्विसमीपंक्तिरायातेति॥ ११ तदाचैवमेकोकारेपंक्तिसमूहस्थितेकिंनवतीषु ६२१ ज्यतेमिरुस्मीतिमिरौक्तिभवति १३२१ गणनास्याएषाश्रुद्धरति।अस्मिन्मिरौक्रिय १३३१ मानेगणेगणेजवति।प्रत्ये १४६४१ कसःसाकल्येनचसर्वछंदसांगणना १४१४१ रूपलक्षणेनप्रस्तारपातगणनाज्ञंतएवयस्मात्तस्मादेषोनुद्धरतिसाहन १५२५१ जोनो।स्तवीनांहिसमुद्रायोमेरुः॥तेनस्तच्चास्त्येक १६१५२०१५६१ ज्यतेमिनस्कसर्वेषामापनकेवलंप्रस्तारपा १७२३५३५२७१ १८२८५६७०५६२८८१

नगणनादिपरीक्षानिवेस्पसर्वकोष्टके शुकार्या। अनयोरेवमंदप्रति। बाधनार्थमाह सामुरेनिसागरएर्ले
कोद्यावेवयुरुमध्यमस्थानेसमेरेपुनरेकएवमेरोतथैवस्तयंत्रा॥ सागरवलेविषमाकुरेछंदासि
द्यपंकोगुरुसंपद्येते। प्रस्तारहयेथियथात्रकुरेद्वौत्रिकोपंचाकुरेषडदशकौविति। समरेसा-
मान्यकुरेपुनरेकएव। यथात्रकुरेद्वौचउरकुरेषडितिपताकमाह॥ छ॥ मणिरिवेति॥ मणिरवमा
लाकारोद्विगुणैस्त्रिगुणैवर्तितक्रमप्रसःस्थापितव्यःप्रस्तारोनिधनार्थंमणीरवधश्चप्रस्तारस्थापयित
व्यः किंभूतामणिरवेर्यंरुलघुनिरुद्धंकमेणमालाकारोःप्रगकृति। यथाह्मि

लासितासितादिति कुसुमेनेर्ध्वंतेनरश्मिप्रस्तारेपिप्रथमंगुरुःपश्चात्लघु पुनर्गुरुः पुनरपिलघुरितिनिवेश्यः किंभूतः क्रमशःपरि
पाट्याद्विगुणद्विगुणेर्ध्वंदेयैतः द्विगुणीकृत्यनर्ध्वंदेयमित्यर्थः तुल्लोपेचपंचमा यथायथाक्रमेणस्वरालंवृद्धिर्ववति। गुरुलघुक्रममध्यमादि
वसात्तथातथानस्माद्विगुणीकृतादुरूणलघूनांचात्रद्विगुणाद्विगुणावृद्धिकार्या यथात्रप्रथमंकोष्ठरेएकोगुरुरंकश्चलघुरितिप्रस्ता
रेस्थिरेअक्षराण्यलंकरोतेदंनद्विगुणीकार्यं यथा गुरुर्लघुरितिभवतिपश्चात्तस्माद्विगुणेरवतरवेक्षेनर्ध्वंदेयं यथात्रद्वौगुरुद्वौलघू
संपद्यंतेइदं॥ अनेनरंअक्षरप्रस्तेगअक्षरंद्विगुणीकार्यं अकृत्वास्थापनीयं तस्माच्चगुरुलघूनांतदत्रिगुणस्थितिःक
र्यायतोत्रिगुरुश्चतुर्लघुश्चतुष्कंलघुश्चतुष्कंभवतिइदंहरणं एवंद्विगुणीकृतांद्विगुणांकृतांप्रस्तारंकृत्वाद्विगुणद्वि
गुणवृद्ध्याचगुरुलघूनांसद्वेषुछंदःमुरुपेक्षकमेणस्थितिरन्यूनातिरेकंसंख्याक्रियतेविधानंसरोरङ्गिश्चेति नि

प्रथमगुरुरधस्तात्रयोऽन्ते तस्यानंतरं पुनः ऽनाद्यकोष्ठेनेति गुरोर्विन्यासे सति लघ्वक्षरानंतरपदे नष्टमेतदुक्तं मात्रानेन परिसिद्धयति ते
नास्मिंस्तनाये स्थितो यत्तत्तीयलघुगुरुस्थापित्वाद्यः प्रथमोक्षरः सिध्यते तत्र कोष्ठेगुरुः कर्त्तव्यः एवमध्यलघुप्रस्तारे-मन्त्राद्यः पंचमेषु
वंचतुर्थप्रस्तारे दंत्यस्य गुरोरधः परिकल्पितायोलघुस्तस्यानंतरं गुरुकृतं सिध्यते तत्र गुरुद्वयस्थापनीयं अनेनांतलघुप्रस्तारोऽव
सिद्धतरणं किंच एवमस्मिन्नपि प्रस्तारे प्रस्तारकृतविनिर्दिष्टाः मार्गस्थितानष्टमेऽपि लोद्दिष्टानष्टमेऽपि अस्मि
न्मुद्दिष्टप्रस्ता रे एकस्मिन्नपि वर्णकृतप्रस्तारविनिर्दिष्टाः तोऽध्वमार्गेऽधिनिर्दिष्टानष्टमेऽपि लोद्दिष्टानष्टमेऽपि अ स्मिन्नष्टाक्षर
क्षरप्रस्ता रेऽन्त्यादयो नवेति सर्वत्रेति एवं मृदुतीक्ष्णेऽस्मिन्नष्टाक्षरप्रस्तारे नवविधो नवति एतानि सप्तदशानि च्छंदांस्युत्पद्यंते च्छंदो नवति
प्रस्तारे। म यानीतानि युक्तानि तत्क्रम त्वं प्रयत्नेन अष्टाक्षरैकाक्षरादयः सर्वेऽवांतरभेदा एतच्च पताकायां दर्शितमेव

२

एवं एवंहत्यानवविधस्य प्रस्तारस्यांतर्गतोद्देश्यः तथोक्तेतो सर्वेषामवेति मया लिखितानि मुक्त्यासाचमुक्तिगन्यापताकायामेव
दर्शितानि त्वेनु प्रयत्नेनासियोगीनलक्षयज्ञानिहि इहनीप्रविदेशंकृतेमात्रानामा. छ एतेषु स्थिरेषु एषएवप्रस्तोमात्रावृत्ता
नांसाधेनकिंतु मात्रापचनपूर्यते तत्रैवप्रथमंस्थानेनहेहि षडवर्णवृत्तानां रणमुनरि-च्छाये त्यादिनाप्रस्तारेविन्यासएव
मात्रावृत्तानांभवति एवंसत्यविशेषोपस्थितेसमुद्दायेमात्रानपूर्यतेतत्रैवप्रथमस्थानेलघ्वक्षरंदेहि नान्यस्मिंमात्रापरिमाणंसा
वशाच्चिन्मूत्वेनपूर्यते कदाचिदाधिक्येनतेनद्वयमपिपतितुंप्रथमःस्थेदीयते तत्रैवनपूर्यते तत्रदीयदत्तेवचनाद्गुरोर्यायाः
पंचमप्रस्तेदोद्वितीयांसःप्रथमचरणस्याधस्थेकृतेषुरतश्चगुरुषुस्थापितेषुमात्रेदीयते तत्रैवनपूर्यते तत्रदीयदत्तेवचनाद्गुरोर्यायाः पंचमे
प्रस्तारेद्वितीयांसःप्रथमचरणस्याधस्थेकृतेषुरतश्च गुरुषुस्थापितेषुमात्रेद्वौगणस्थानेगुरुद्वयंकृत्वामात्रापूरणस्थेयंदि

पिंगलेन समुद्दिष्टस्तेषु गुरुणं प्रथमस्थितिस्तद्विहीनं लघूंकाश्च क्रियन्ते प्रागेवोक्तं द्वाभ्यां स्थानाभ्यां यथासमुद्दिष्टं चतुरधः एवं लघूत्तरेषूपरितनेषु विपरीतसंज्ञेषु जातेषु पिंगलसमुद्दिष्टानीति यथा-अक्षरेषु प्रथमेन लघुना भवितव्यं यस्माद्द्वितीयेन प्रथमपदं व्याप्तं तस्मात्तत्र लघुकार्यं पुनस्तस्य यथा ऊर्ध्वेनैवं लघुद्वयं स्थितं द्वितीयस्य-आदिगुरुः प्रस्तारे भवति योसौ समुद्दिष्टे प्रथम-अनंतरतृतीये प्रस्तारे उपरि... स्थितद्वितीयलघ्वक्षरस्याचस्थापितेगुरौ पुनस्तस्य यथा ऊर्ध्वेनैवं विनिवेशितेलघोय-धोवर्तिशिष्यतेमात्रेतिलघ्वर्थं कार्यः एवं सर्वत्रेति विपरीतसमुद्दिष्टप्रस्तारः ॥ पातालमाह लघ्वाख्यायप्रथमेपादे केनापिगुणयताधः तस्याप्यर्धंगृहीत्वात्तस्मिंस्थानेविन्यसेत्सैव छंदसोयावृत्तानांसंख्यायथा-अक्षरस्योद्दिष्टाप्रथमेस्थापयपश्चात्पदं केनाधस्तमेवगुणयापादः परिमाणं इदंपादोक्तकं तेनार्धेनगुणनाच्चतुर्विंशतिर्भवति ततोद्वेचतुर्विंशतितिस्थेतिस्थानद्वयंसंपद्यते अनंतरतस्यापिचतुर्विंशतेरर्धेद्वादशगृहीत्वादिविः

स्थानेविन्यसेत्ता एवमनेनप्रकारेणपंचप्रस्तारभवंति तद्यथाद्वेचतुर्विंशतिर्द्वादशचेति उरा ८ एवमस्मात्प्रस्तारा-अक्षराख्यस्यसर्व प्रस्तारेषुचवर्णस्थितुर्विंशतिमात्राः षड्विंशा लघवोद्वादशगुरवश्चद्वादशएवतिपातालाख्य स्यते ॥ सख्यातिमाह ॥ ढविरू लेति स्थापयित्वात्रीणित्रिंशत्सप्तसप्तविंशतिरूमेणनेनचबध्यते द्वावेकोरुसतोचे कः मात्रेवस्थितृद्विरेकगुणितेकेको द्वीयते तथांतः तावत्समर्थनएतद्भवेवतिधनेस्थितोयावत् इतिलल्लिप्रस्तारेमात्रवृत्तानादुर्तव्यः षड्विंशतेर्गणितानांप्रस्तारः सल्लिर्म्यायलिखितः इत्यनेनप्रकारेणमयागाथानांषड्विंशतिः लक्ष्याद्यानांसाध्यख्याख्यः प्रस्तारोलिखितः त्रीणित्रिंशत्सप्तविंशतिश्चेति स्थानत्रयेऊर्ध्वमानेन॥ अनयापरिपाट्यास्थापितेद्विकर्तव्यमित्याह नष्टांशेति तेनेत्रिषुद्वौवर्धते त्रिंशत्त्वेति सप्तविंशताएकंहृतेनुच्यते एवमेकस्मिंस्थानेद्वाभ्यांवृद्धिर्भवति तथातत्तीयपक्षेकेनगुणितंभवति अंतमध्यमध्यस्थानेएकैकं वर्धते अंतःशेषमध्यपर्यंतं एवंक्रियाबध्नीयेत इत्याह तावदेवतत्समर्थतिद्वास्यते यावन्निधनेवर्तमाने द्वावाद्यौस्थि

तो सवतः एतदेवोपसंहरति इतिसप्तत्रिंशत्प्रस्तारमिति ॥ किमर्थमित्याह ॥ अक्षभ्यासमिति ॥ वक्रनोबलनोमानयनेन
चैवगुरुलघ्वादीनोमानयने यथात्रयोदशघस्त्रिंशद्गुणसप्तविंशतिगुरवइति प्रथमःस्यात् एवंद्वितीयस्यामधोद्वितीयस्था
नात् येपंचदशघनो- ताएव त्रिंशत्पञ्चविंशतिश्चगुरवइति तृतीयस्यांच तृतीयानृस्थानायथा सप्तमलघनेवर्णाद्वात्रिंशत्सच
विंशतिश्चगुरवइति एवंसर्वत्रवर्त्तव्यं उदाहरणं

३	३०	२७
५	२९	२५
७	२८	२३
९	२७	२१
११	२६	१९
१३	२५	१७
१५	२४	१५

गाथानित्युपलक्षणं प्राधान्यात्तेनस्कंधकादीनांअपमेवोपायः
येत्रिंशति ॥ अग्रेवतथापितथैवबृद्धतरी नकेवलंस्कंधादीनांया
वन्मनः प्रस्तीनांद्विपरीनांभव्येषांचयथासु मनसः प्रथमलघोतनोद्वात्रिंशच्चतुर्विंशतिस्थानत्रयेस्थापिते
तथैवबृद्धिक्षयोनिधेयो ॥ अत्रतावत्समर्थ्यते यावत्र-रोन्तसिद्धांतेएवंसतिप्रथमत्रेदेघोलघोवर्णाद्वात्रिं

~~शच्चतुर्विंसतिस्थानत्रयेस्थापितेतथैवबृद्धत्रयोविशेषो ॥अनंतावत्समर्थ्यते~~ शच्चतुर्विंशतिश्चगुरवइति कथ्यंते त
स्मात्प्रत्येकंपातेपंचासमिति त्रिपंचासंपंचपंचसंस्थापयेत् द्वादशक्रमेणनेनद्विरूपवृद्धिरेकेकंहृयातेतथा विप
रीतसंज्ञालक्षणमिति विधानमिदंकृतंतन्त्रिप्रथमेत्रिपंचास द्वितीयेपंचपंचासत्तृतीयेच द्वौरूपैक्रमेणस्थापयित्वा
तथैवक्रमेणद्वात्रिंशत्केनचरूपेणोनो एकेनचतृतीयेवृद्धिः एवंतावत्कार्यंयावच्छेषात्प्रस्तारानामः ॥अत्रापिस्कं
धकादीनांअनुक्तत्वयः नहीदृशमाह ॥ एतावन्मेकैकतरवृत्तमिति नष्टेसवति तज्ज्ञानार्थमिदं वृत्तं
कतमेस्थानइत्युद्दिष्टं प्रथमेकादिकेङ्कस्थापितेयत्रस्मिन्रङ्कत्येतावत्यैङ्के सतिकतरवृत्तंभवति कीदृक्स्वरूपंगुरुल
घुरितिनष्टसामान्यलक्षणं यच्चवृत्तंप्रस्तार्यःकश्चित्प्रच्छति एतद्वृत्तंजानीहि तावत्कथमेवस्थानेद्वितीय ॥आहेत्रि

तीयउत्तान्यस्मिन्कचिदित्युद्दिष्टलक्षणं अनयोर्विस्तारमाह विषमंकेस्थिति विषमांकेषु चचामर्संमेषुस्यस्यस्थापयद्
तांतो अर्द्धमर्द्धमपघट्टयेत् नष्टांवेसर्द्धकटकानि यत्रचनाप्तिस्तागमेकंद्वादशतत्रापिदुयस्तागेदत्तेचस्फुटंमगादिने
नष्टंविद्यानीहि यमेवांकमुद्दिश्यपृष्टापृच्छति सयदिविषमोभवति तदर्द्धसमंव्यर्द्धमंस्थापय समश्चेदुस्यात
पश्चयोरप्यस्थमिति षड्ढ्रुमतिसर्वकगकापि लब्धगुरवःस्याप्यंतेनष्टत्वमेकस्यएककप्राप्तिगरुऽचविषमा
ड्डुत्कथमर्द्धलाभः एतदर्थमेवोक्तं यत्रप्रक्रम्यमानंस्तागंनप्रच्छति विषमांकेत्रिपंचसप्तादिसंज्ञेकंदत्वार्द्धपतरो
विधेयक्रियदवध्यंते क्रियतइत्याह क अर्द्धमर्द्धमपघट्टकृते बहुशोयावांयावद्भुतंसमाप्नोमिति
तस्मिन्समाप्तेसतियन्निधनंतेरूपंदृश्यतेतद्दृतंदर्शनीयं इत्येतन्मध्यांकंप्रत्ययमिति यथापट्टस्यस्तत्समप्रतेः

कीदृगइतिप्रश्नतरवस्थापनीयं पश्चाज्जातकंअनेरद्दष्टमर्द्दनमकंकृत्वासंत्यापहृत्यविषमंकंद्विस्थानिबहुवाद्भुतंवे
दयाः अनेनांतरंदर्शयत्यनुलोम्याद्दृतेसमेकरीसमितिलघुरत्वापश्चात्तस्यापरेहृतेलघोरवस्थापणं एवमक्षर
र्धयत्यादि-रयंयतेतच्छिष्यमेककंतरेवाद्भुतंहृत्वामेकंकृत्वाद्वयंत्यागुरुमेवस्थापयेत् एवंचतुर्थप्रश्नेलघु
लघुरवति पुनरपिनस्यैकंत्यागुरोरपिशरासंगुरुस्तरस्यैवलाभः पंचमस्यषष्ठस्यगुरोस्तथैवकर्त्तव्यम
नएवोक्तं अद्भुतमकूवैरवकृतोमातनाचसमंतरति एवंगुरुलघुद्वयंगुरुत्रयंसंषोडशस्यसप्तमस्यर्श
येत् उक्तं॥॥॥उद्दिष्टमाह अनेतरहितइति अनेनप्रकारेणत्रिगुणद्विगुणेषुसुतनुवर्णेषु एकैकंचा
परेषुपंक्तोद्दिष्टेछते यत्रप्रष्टृच्छुरंतस्मिंप्रस्तेयंरतिसंस्थंभवति तद्विगुणिकार्यं पश्चात्तस्माच्चद्विगु

णाकृतोदारण्योन्यषांप्रत्यकमन्योन्यगुणाकार्थं तद्विकंतत्रचये चामरासवंति तेषुकमशस्तद्विगुणीकृतेषुत्याज्यं छंः सं
अस्मिन्नुद्दिष्टविधानेतत्यागुलिनिक्रियायोन्यंकोत्रवर्त्यंतच्छ्रुतकथयितव्येवृत्तमुद्दिष्टेप्रस्त
योयं यथाषड्क्षरस्यैवसप्तमप्रस्तरेदृष्टेप्रथमगुरुसारोत्रवेद्यः तस्ययोयेतनीयान्त्योलघुःसद्विगुणीकार्यः प
श्चात्प्रातिलोम्येनद्वितीयस्याक्षरस्याधस्तस्मिन्नपिद्विगुणीकृतेचतुष्कंसवति अनेनप्रातिलोम्येनैवप्रस्थमाद
रेस्थानेतस्मिन्नपिद्विगुणीकृतेद्वौयेसवंतितेषुएकैकंमनेस्थितेकस्मिंहरसप्तमेसिध्यंते तत्परिमाणंवाम्येयथा
सप्तमेप्रस्तरेदृष्टिरुद्दाहरणं ।।।।।। मात्रावृत्तजातीनांयेप्रथमस्थाचरणास्त्रिपंचिनात्रवंतियथा गाथाजात्रिस
प्तेसंधकाजांचचतुस्त्रिंशदित्येवमादयः तेनष्टादीयंतेउद्दिष्टेनतएवजुष्यंते एतस्मेवविस्तरमाह ज मंता

विस्तारेति मात्रावृत्तानांमदादृच्छमात्रावृत्तपरिमाणंप्रस्तारक्रमज्ञेयेकंमूलबंधविजानीहि तत्रविषमएवक्रमश्चमा
नोपिनेत्यकस्तस्मादेवैकमपनयमूलंकृत्वाजानीहि बुधस्व यथापंचमीगाथायत्यक्षरेतिप्रथमेपंच
कस्यस्थापेतस्यैकमवशेषयमूलमात्रयपरिमाणं त्रिंशश्चत्वारः चतुःत्रिंशसुप्तिष्ठेपुनःपरिमाणगाथा
वास्थायथाचतुस्त्रिंशदक्षरगाथायस्मिंति ज उद्दिष्टमाह काउलेति कृत्वावर्णगणनाएकंदत्वाप्रपन्ना
र्त्तयमूलमिति यच्छेषंतज्जानीहिमात्रावृत्तानामुद्दिष्टमुद्दिष्टविधौप्रथमंवर्णनागणनाकृत्वाएकंदेयंपश्चिम
दृष्टेमूलमपनुद्य यच्छेषपरिमाणंवाच्यं यथाचतुस्त्रिंशदक्षरगाथासाकिंद्वितीयातृतीयाइत्यादिका
विरिति प्रष्टेतेषांवर्णनांगणनाकृत्वाएवंचतत्राधिकंत्वा पंचत्रिंशदंकेक्षिप्तेकृतकृसप्तमंवर्जुष्ययच्छेषंते

त्रतत्रपंचकंनष्टेनोद्दिष्टज्ञातव्यं यथापंचमीगाथाजातिर्नियमिति ७ अन्यथानष्टयेमकाद्यायः ७ इदानीगाथाद्वी
नांसकृत्तानांयेकादशगाथेतरासंतिर्तेषांनष्टोद्दिष्टविध्यर्थमाह सविकल्पेति स्वविकल्पगुणंकृत्वामुद्धाधस्तात्पूर्व
कंशेषं प्रतिलोममुद्दिष्टपूरितानष्टेविजानीहि स्वश्चासौविकल्पश्चस्वविकल्पः तेनगुणंस्वविकल्पगुणं पू
र्वेकमेंसकस्यः स्वःआत्मीयसेद्विकल्प्यते यथागाथायाःप्रथमस्यचत्वारोनंतरपंचेति तेनप्रतिलोमनष्ट्यु
त्पत्तौषांविकल्पानांगुणनंकरणंसंख्यानंकुर्यात्ः कृत्वाचाधःस्थेद्वौसंस्थाप्यंलासेसवंनिर्मुच्यात्
अस्मिन्नुद्दिष्टविधौनष्टेपुरोमात्रंनंतरंजास्यसि यथाकेनचिदस्यैकद्विषोयथाकतिथोयंगनेतिनि
र्देशेप्रस्तरणेयमनेतरंचप्रथमद्वितीयादेःस्वस्वविकल्पंकृत्वेत्यादृष्टः यथाप्रथमेमध्यगुरुःसावा[illegible]

त्वारोद्वितीयेपंचस्तीयेतथैवाचत्वारचतुर्थपंचमंपंचेतिसाधुपान्त्यचतुर्थिकल्पमाधानमिति उदाहरणं ढं

।।ऽ ४	।।ऽ ५	।ऽ। ४	।ऽ। ५	।ऽऽ ४	।ऽऽ ५	ऽ।। ४	ऽ।। ५	ऽ।ऽ ४	ऽ।ऽ ५	ऽऽ। ४	ऽऽ। ५	ऽऽऽ ४	ऽऽऽ ५	ऽ।।। ४	ऽ।।। ५

अनेनकमेणसंस्थाप्यअंतिमनष्टोद्दिश्यमलोध्वः स्थितेएकेकेनप्रतिलोमंपंचदशावस्थितंचतुष्कगु
णयेत् एकेनतत्कुलितंतत्स्वरूपंवसंति अनंतपंचदशस्यांगाथायांआद्यगुरुस्वरूपस्यसेषांविप्रांसएकोल
वतितस्मिन्मुक्तेचिकंपंतेपश्चात्स्यतिश्चतुर्दशश्चगुलनागुलनात्रयाणांचतुरेद्रचरणविप्राणांसेषाणांयागाद्वत्वा
रिंशत्सिध्यंते २८ तेरपिएकादशःस्थितस्यचतुष्कस्यगुलनंनवयाणांचशेषाणांकरचरणविप्राणांमोक्षान्यंचषष्ठ्यधि
कस्यसंतस्यावस्थानं २९ तत्रोचितेनद्वादशाधःस्थितस्यपंचकस्यकृतेचतुर्णांतंगुरुमध्यगुरुंहित्वागुरुसर्वल
घूनांत्यागादेकंविंशत्यधिकान्यष्टौशतानिजायंते २० तेश्चनवमाधोवर्तिनःचतुष्कसंख्यांगुलनंहृत्वात्यागा

निवेश्यः ॥अनंतरं प्रथमांक्षानयनेतद्येनैव क्रमेणोद्धरेत् तदीयाविकल्प स्त्रयस्तु पंक्तौ कोटीरकाज
क्षत्रचतुष्कं नवनवतिसहस्राणि द्वेशते एकचत्वारिंशदधिकं इत्यनेन चतुर्भागे हृते लब्धे प्रथमे
क्षिप्यतेयोत्तरपरिमाणमेद्वितीयमंतगुरुं स्थापयेत् उद्दा॥३॥ ॥अनंतरंयेनैव भागक्रमेणपदृतं तद्धशेष
गणं देहीति यत्रालेकंकुर्यात् यथा तद्यत्रत्रिंशदंशेति ॥अनंतरं द्वितीयगणेनयनावसरे यत्तद्भा
गापहरिसंज्ञकं हृतं तस्य द्वितीय त्रिकल्प पंचकेन विंशतिलक्षाणि नवनवतिसहस्राणिषट्शता
नि॥अष्टचत्वारिंशत्यनेनपंचभागेभागमपहृत्यावशिष्यते योत्तमरूप एवंतगुरुस्तत्रनिवेश्य उद्दा॥३॥
तस्मिन्नेकं कृतेनवांते त्रयोदशेति ॥अनंतरं तृतीयावसरे तत्यानंतरभागापहरिणः पंचलक्षाणिच

तुर्विंशति सहस्राणि षट्शतान्यधिकानि नवसप्तानीत्यनेन चतुर्भागेपहृते एकस्मिंसिद्धस्तस्य
रूपमेवत्रीयेप्रथमंक्षिप्तमंकंकुर्यात् उद्दा॥३॥॥॥॥ भागपरिहरेणश्चांतेत्रयोदशेत्रयोःकृतयोस्त्र
योत्तोसंपद्यते ततोपिचतुर्थगणावसरेतस्यलक्षणमेकचत्वारिंशत्सहस्राणि नवशतानिद्वि
नत्यधिकानींत्यनेनपंचभागेपहृतेएकस्मिन्सिद्धे त्रयस्पशेषाश्चतुर्थेमध्यगुरुर्निवेश्यः उद्दा
हरणं॥३॥॥॥॥॥ भागापहरिसंज्ञकः कार्यः यथावसानेत्रीणिस्युः पश्चादपिपंचमावसरेत
स्यषट्त्रिंशति सहस्राणि द्वेशतेअष्टचत्वारिंशदधिकेइत्यनेन चतुर्भागे हृतेसिद्धेकस्मिंप्रथमेस्व
स्त्रयस्तिष्ठंतिलिखेया उद्दा ॥३॥॥॥॥॥॥॥॥॥अनंतरं भागहरिणंसंज्ञंकृत्वाषष्ठावसरेत्रयोदशसहस्रा

लिच चतुर्विंशत्यधिकैकशतं चेत्यनेनद्विसप्तशतं सविंशतिसप्तशते हृते षष्ठे चैकस्मिंस्तत्र प्रथमः षष्टेनिष्प
थमं मध्यगुरुः उद्दि ॥॥॥॥॥॥॥॥ ॥॥॥॥ ततोपिनेष्टैकंनिर्गत्य यथांतेपेचानो-क्तस्थानोसंख्यस्यचावसरे
तस्मैकाशीत्यधिकैकशतविंशत्यात्मकेश्चतुर्भिर्हृतेसिष्टेचैकस्मिंस्तत्र प्रथमंतत्रगुरुं कार्यउद्दि ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ अनेनत
रमपिसप्तशतिसिकैकशतंनिसंख्यत्वादृष्टमेगुरुस्थितेनवमस्थानावसरेतत्सप्तविंशतिश्चेत्यनेनचतुर्भिर्हृते
कृतेद्वयोश्चशेषत्वादनेतरगुरुंतत्रस्थापयेत्उद्दि॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ पश्चाद्विलोमगतिसिकैकशतंनेदृश
मस्यचावसरेसतेश्चतुःषष्ट्यापेचसंज्ञेहृतेसिष्टेचैकस्मिंस्तत्र प्रथमस्तत्रकर्त्तव्यः सोमापहारीयेनूत्तंत्का
र्यः उद्दि ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ पश्चात्तस्यापिकादशावसरेएकचत्वारिंशताचतुर्भिर्हृतेशेषत्वाद्येकस्य

प्रथमएवक्रियः ॥॥॥॥॥ ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ ततस्तस्यापिद्वादशावसरेसेकस्याष्टसप्तशतैकचत्वारिंशताचतुर्भिर्हरणेद्वयोश्चशेष
गुरोरेवावस्थितिः उद्दि ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥ अनेनत्रयोदशावसरेतत्संसेकस्यद्वात्रिंशताचतुर्भागापहरणेकस्यसिष्टत्वा
तत्रप्रथमस्यैवावस्थानेतदृष्टिसेकंकार्यउद्दि ॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥॥

रंगनाम द्विविकल्पं कर्णकरवर्जनात् यावत्यंके विकल्पनेवं पादचतुष्टये विनिवेशात् द्वौ द्वौ गुरवो निक्षिप्या
नां सर्वेति नेषामेत्यादेरस्यतथैवगुणनेसेषांचाग्रस्य कार्यः तथैवनष्टविधानं एवंनष्टोद्दिष्टविधीप्रकरणं
द्वयमुक्तमिहानीमुच्यते तद्यथा लघुक्रियेत्यनेनेति तद्यथा छ छंदसि इति प्रकृतिछंदो यावत्संख्यापर्यंतं स्थापयित्वा स्थापयत
स्यपरादूर्ध्वं अनेनैवगुणितमानेनसर्वेति गुरुलघवः प्रत्येकंछंदो यावत्संख्यायावत्परिमाणं सर्वतिर्तत्रैवसंस्थापयित्वा
तस्यैवपादपरिमाणमधोनिवेशिनेगुणितंचविधायानद्वयं तत्कुर्यात् कुत्रचत्रिकं कस्मात्ह्रस्वांपरिच्छेदो सवत्पस्मात्
गुरुरूपत्रिकं त्र्यं तद्यद्दृष्टुंक्रियेतितद्यथास्यक्रियेतिस्यगुरूणि तत्वसंख्यामष्टकंस्थापयित्वापादपरिमाणमानेनरेखिकृतगुणयत्
गुणनांचतुर्दशनोक्तयोर्द्वयोर्द्वयोयद्वारमयेतिपश्चात्कृतंततपरिमाणगुरवोलघवश्चकर्णनीयाः यथवतष्ठस्यगुरवोलघवश्चद्दश्येति एत

१२

त्रिरूपमेकंद्वेचेतिपूर्वविकल्पोमिश्रोत्रयोदशसंख्यावति।चतस्रएकंद्विमात्रविमात्रविकल्पोद्वौ त्रय
श्चेतिमेलितापंचसंख्यावति।पंचानांद्वौत्रिमात्रचतुर्मात्रिपूर्वविकल्पोमेलितावष्टौदीर्यंते।एवंचतुर्मात्रि
पंचमात्रोमिश्रोक्तोषणंत्रयोदशसंख्यावति।तद्यत्पूर्वविकल्पद्वयमेलनादेकविंशति।सप्तानांएवं
सर्वेषांमात्रावृत्तानांकर्तव्यं।अस्यवृत्तस्यमात्रागणसप्तसंख्यागणंदत्वापुनर्गणविषम।आलेंतिवि
परीयद्विअलक्ष।आसवउक्कारीनांयथादृष्टिरितिसर्वेद्वापंचाशत्चतुष्पंक्तिश्चेतिमिश्रोक्तषड्विंशत्य
धिकंसंख्यंस्थापयित्वाद्यंतसंख्यंसंख्यंएवमेवेकृतंतानामपिविधिरयंवर्णसंख्योपसंहारेसम
मात्रसमवृत्तसंख्यंचचलविनेमात्रापिताएवंप्रकृतेरेवंविधा।गणंसमासेदाः स्पर्द्धक

प्रमुख्याः नां विंशमा लवंति विपरीतक्रमलघवस्त्रमलिप्रस्तारनिर्दिशः । गाथानां समासेदाः षट्त्रिंशति रूपं
धकानां विंशमाएकोन्न त्रिंशथलाघवः पुनर्विपरीतां स्त्रमानां विंषमाविंषमाणं चसमार्त्यर्थः एते
चत्वेदालघवश्चमत्याशमलिप्रस्तारेदर्शिताः । सदसंख्यार्थमाह । गाहाणं जारईसुंदरिजलि ग्रा जाई
विच्छ यिसद्दीसजलणिहिपत्थारेहण्ण ग्रसंखियपिंडनाणेह ॥ यग्रथेताः षट्त्रिंशति रुक्ताजातयस्तथापि
न लनिधेः प्रस्तारेष्वेवपिंडाः गणनासंभवंतितामाह ॥ सद्वेपुव्वविकप्पेति ॥ सर्वेपूर्वविकल्पागुण
यित्वोत्तरेषांदातव्याः गाथासंख्यानयनप्रस्तारार्थनिर्दिष्टंपूर्वविकल्पश्चतुःपंचकप्रस्तत्रयः सर्वे
गुणयित्वापिंडयित्वाउत्तरेषांदातव्याः अंतिमंचयावदेतेफलंभवति । सासंख्यावक्तव्यार्ति ॥ पिंड-

लाद्रिरुक्तयथा प्रथमाश्चतुर्विंशतिः पंचगुणिताद्वितीयेविंशतिर्भवति । तृतीयेतेश्चतुर्विंशतिगुणितासीति
र्जायते । चतुर्थेतेपंचगुणिताचत्वारिंशतानिजायंतेपंचमेचतेश्चतुर्णांगुणनांशोशतानिभवंति
षष्ठेतेद्वयोर्गुणनात्द्वारंयत्संपद्यतेसप्तमेतेश्चतुर्णांगुणनाद्वारशतसंख्याएषत्रीणिशतानिअष्टमेतथैव
नवमेतेश्चतुर्णामेकपंचाशत्संख्यालक्षद्वयंचभवति । दशमेतेरपिपंचानांजघन्यत्वयंषष्ठेरूपंचाश
त्संख्यालक्षभवंतितेरेकादशेचतुर्णांदशलक्षाचतुर्विंशतिसहस्राणिजायंते द्वादशेरेकपंचाशलक्षा
णिविंशतिश्चसहस्राणितेरपित्रयोदशेपिचतुर्णांकोटिद्वयंचत्वारिंशल्लक्षाणिअसीतिश्चसहस्राणि
चतुर्हीनेतथैतेपंचपंचदशेभ्यस्तेचतुर्णांसंख्यातामोवाप्तः अष्टाविंशतिरिति ॥ अष्टावेवकोष्ठायोपरापरेक

विंशतिलक्षाणि विंशतिः सहस्राणि तथा गाथा यामियंतीति संख्येति। एवं सर्वेषामपि विस्मयपरादोः
सत्वा कर्त्तव्यं। गाथारूपलक्षणमनया प्रक्रियया वैतालीयादीनामवसेयं यावन्निनायातीत्यत्रेन
नो स्मात्तिर्गधेयं निश्चिन्ता ॥ वर-प्रालिषु मम पाए अहरि-अचलणमाणपुघुसमुसरंति भवता च्छे
सुम-माहले सुंजिवि-अपगुणए वु वैतालीयममपादे मारक्षितचरणमुन्मार्जयतीयचतुर्थयो
सरा स्थानयोनिनविकल्पगुणितयो वैतालीयस्य त्येकद्विमात्रो हिमेरुगुणिते समपादे द्वितीय
चतुर्थौ हैतनीयचतुर्थगण स्थानयोनिनेगतीयेनविकलेनगुणितयोस्ततो सरक्षितिचरण पात
पश्चानि पिष्टपादसंख्यामुन्मार्जयतोधया। यथा प्रथमो द्वौगुणितौ चत्वारो द्वितीयविकल्पा भवंति
पश्चात्तामिष्ट

रेवंतरुत्प्रस्तरीनिर्द्विगुणद्विगुणया पिंड्यतावद्भावत्पंक्तिशत्यक्षरोक्तिनागच्छति। अत्रसर्वत्रैवद्विगु
णेसत्येवस्यलोपःकार्यः। इत्यतिमात्तिपरिहारायोस्मात्तिर्गधेयंनिवेशितं। एकेकस्मि
न्नपमार्जयरूपंद्विगुणीकृतेरासो अनेनगाथार्द्धसर्वेषां अत्रयुक्तिर्धरते एतदेवोक्तिर्धरते। एतदेवो
सं क्तमनेनैः यथा। द्वयोसमरतारंभ्यारूपेणैकेनवर्जिता। छिन्नवृत्तांगुलव्यासिरथयोगः प्रकीर्त्तितरति
उत्क्रतेलब्धपरिमाणमार्द्ध। जोअणत्तासोई। तिम्मिअकोसावणेइकहियं। जैसअमुद्धिरअच्छो
एगोरहोइअअंगुलातीणि। योजनानिसप्तासीतिद्वौक्रोशौधनुःशतमेकाधिकंहस्तएकोरथा
वुत्क्रतिछंदसःपरिमाणं। अयमप्यनार्षःपाठः॥ द्वद्वंगुलाद्विगुणयामूलसंख्यया। एको

नन्यूनत्वादंगुलानां त्रयोदशकोट्यो द्वाचत्वारिंशल्लक्षाणि सप्तदश सहस्राणि सप्तशतानि सप्तविंशत्यधिकानि संजायंते। तेषां अष्टभिः शतुर्लाभे हृते कोट्यश्चित्वारिंशल्लक्षाणि पंचानवतिः पंचशतसहस्राणि चत्वारिंशन्न्यूनकत्रिंशदधिकानि सप्तशतानि भवंति। अंगुलानि चत्वारि शिष्यंते। पश्चाद्धिनाभिः शतैः शतुर्लाभे हृते कोटिरेकादशलक्षाणि चतुरशीतिसहस्राणि दशाधिकानि चाष्टौ शतानि भवंति। अंगुलमेकं शिष्यते। पश्चाद्दशभिर्विंशतौ हृते पंचपंचाशत्सहस्राणि द्विशतानि [illegible]: सहस्राणि चत्वारिंशतानि पंचाधिकानि क्रोशे यत्किंचिदूनं भवति। तस्मादेकं शिष्यते। ततोपि तेषां क्रोशे शते हृते सहस्रद्वयेन षट्शतानि नवत्यधिकानि भवंति। एकं शिष्यते। ततोपि तेषां क्रोशे सहस्रे हृते सहस्रद्वयेन षट्शतानि नवत्यधिकानि भवंति। एकाधिकं धनुःशतं शिष्यते। क्रोशं योजनैरथ वृत्तगर्भोधिनेसप्तशीतिहीनौ। क्रोशत्रयेतु शिष्यते तेनैवमिवाग्रपदनीयाः। अष्टसप्तासीतिशिष्टकेसाएसएकहिभं। सप्तक्रुर्ध्वस्थौ रामोपकं अंगुलानि तिथिः। योजनसप्तासीतिस्त्रयः क्रोशाधनुषानेकाधिकं सतत्कृतेहस्तोरामएकश्चांगुलानि त्रीणि शिः॥ छ॥ चक्रपानात्मजोपालविरचितायां कृतशिष्टविवृतौ षष्ठो नियमः॥ छ॥ समाप्तेयं केरावृत्तिका॥ छ॥ कृतिर्वृत्तचक्रपालस्यतुर्गापालस्य॥ छ॥ मंगलंमहाश्री॥ [illegible] इति [illegible] इंतावत्पत्रंप्राचीनपुस्तकात्संवत्१८८ फाल्गुनशुद्धचतुर्थ्यांलिखितायां॥

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June 2017